

עלון הדרכה להוראת פ"ש השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

וארא (תשל"א)

ז' ג'

ושוב עוסק הגליון רק בפסוק אחד, או נכון יותר - בבעיה אחת: הפסוק הנראה כסותר הבחירה החפשית. השאלה המתעוררת למקרא פסוקנו כל כך בולטת עד שאפילו ילדים בכתות נמוכות שואלים אותה, לכן נאמרה שאלה 2א רק כדי לעורר את הלומדים לנסח את השאלה בנסוחה הנכון.

רצוי להזכיר לתלמידים את הפסוקים המעידים על הבחירה החפשית הניתנת לאדם, כגון: דברים ה' כ"ו: מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי (דברי הרמב"ן שם: בעבור היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, יאמר הכתוב כן, והיא כלשון בני אדם.

וכן דברים י' י"ב: כי מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' רש"י: רבותינו דרשו מכאן: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

וכן את דברי הרמב"ם הלכות תשובה ה' הלכה א' -ב': רשות לכל אדם בתובה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע - הרשות בידו; הוא שכתוב בתורה (בר' ג') "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע", כלומר: הן סין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא עצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע.

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גלמי בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם...

ואחרי הבאת כל המקומות הנ"ל תראה השאלה בכל חריפותה. ורצוי למתוח לומדים ב'שאלות גדולות' מסוג זה ולעבד יפה את השאלה לפני שניגשים לפתרונות.

לדברי שמות רבה ראוי להסביר תחילה את הלשון על 'לא היתה ממנו' שבה יתקשו הלומדים. וכן יש להפנות תשומת לב לבטוי 'נועל הדלת בפני התשובה'.

להבנת שאלה א' ראוי שיחפשו הלומדים בכל הפרשה וימצאו את כל הפסוקים אשר בהם פרעה הוא הנושא להכבדת הלב ולא המושא.

אם אין השעור ניתן בשבת אלא בכיתה בימות החול, טוב לכתוב (בעזרת התלמידים) רשימה זו על הלוח:

אחרי מכת הדם :
ז כב ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם.

אחרי מכת הצפרדעים :
ח יא וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אליהם.

אחרן מכת הכינים :
ח טו ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם.

אחרי מכת הערוב :
ח כא ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת.

אחרי מכת הדבר :
ט ז ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם.

כל זה דרוש גם להבנת תשובתו של הרמב"ם בשאלה ג.

בשאלה ב יש להפנות תשומת הלב לחוסר ההקבלה שבמאמר "בא לסהר - מסייעין לו, בא לטמא - פנתחין לו", אותה אי-הקבלה שכל כך יפה הבחיר אותה רש"י. ויש להסביר במה עולה מאמר זה בנסוחו על הדומה לו של "בדרך שאדם רוצה ללכת בה מוליכין אותו!" (המעובין בדוגמא שניה ל'חולכה' זו בדרך שאדם בחר בה, יעיין בגליון בלק תשי"ב 121).

מעתה תהיה הדרך פתוחה להבנת דברי הרמב"ם שיש לקרא אותם פסקה פסקה ולבארה. והחשובה בהם היא האחרונה שבדבריו ויש להקביל לדבריו את התופעה הפסיכולוגית של "ההרגל" אשר אף הוא מן הדברים המצרים את חופש הבחירה.

נחמה ליבוביץ .